

nja. Iako je detaljno iznijela pregled strategija kojima se Petrić služio protiv Aristotelove filozofije, autorica ističe kako je Frane Petrić iste strategije u Peripatetičkim raspravama koristio i u svrhu obrane svojeg glavnog djela *Nova de universis philosophia*. Posljedično, iz djela Frane Petrića, uočava se njegov zaključak kako se na temelju Aristotelovih počela ne može zasnovati nikakva metafizika, te stav kako Aristotelova počela, u kontekstu shvaćanja beskonačnosti svijeta, sadrže unutrašnje nedosljednosti.

Ivica Martinović autor je studije *Petrićeva prosudba Aristotelove prirodne filozofije u Discussiones peripateticae i njezini odjeci u Nova de universis philosophia (XLVII-XCIII)*. Autor ovom prilikom iznosi okolnosti i vremenski okvir u kojem je Frane Petrić radio na djelu kojem je intencija bila sustavno sučeljavanje s Aristotelovom misli. Ivica Martinović nadalje sustavno prikazuje na koji se način Frane Petrić suočio s Aristotelovim opusom u četiri sveska, ukazujući na neke razlike u postupku koji je primjenjivao u svome radu. Kao rezultat rada Frane Petrića, autor Ivica Martinović ističe kako nam je filozof s Cresa prikazao Aristotelove prirodnofilozofske spise iz četiri različita kuta. Prije svega, autor ističe nemali historiografski posao koji je izvršio Frane Petrić, ustanovljavajući poredak Aristotelovih knjiga, s posebnim naglaskom na broj i slijed prirodoslovnih knjiga. Osvrćući se na prirodoslovne knjige kojima je Frane Petrić posvetio veliku pažnju, Ivica Martinović je ovom prilikom ukazao i na zajedničke stečevine antičke prirodne filozofije, kao i na razlike između Aristotela i njegovih grčkih prethodnika u prirodnoj filozofiji. Zaključujući svoju studiju, Ivica Martinović je pažnju posvetio i Petrićevim prigovorima na neke od pojmova koje je koristio Aristotel. Prije svega riječ je o pojmovima beskonačnog i kontinuiranog kojima je Petrić posvetio značajan dio četvrte knjige svoje studije.

Nakon vrlo opsežnih studija Mihaele Girardi-Karšulin i Ivica Martinovića, slijedi glavni korpus izdanja četvrtog sveska *Peripatetičkih rasprava* Frane Petrića, u kojem su izdavači najprije donijeli faksimil naslovne stranice, a nakon njega usporedno slijedi transkripcija latinskog teksta (na parnoj stranici) i hrvatski prijevod (na neparnoj stranici) deset knjiga četvrtog sveska knjige Frane Petrića, a koja započinje posvetom Benedettu Manzolinu (7-9). Zbog velikog opsega ovog djela Frane Petrića, izdanje je u fizičkom smislu podijeljeno u dvije knjige, pa tako u prvoj od njih nalazimo sadržaj od predgovora do konca Pete knjige Petrićeva djela (1-339), a koja se nastavlja u drugoj knjizi sa šestom Petrićevom knjigom i zaključuje Bibliografijom (341-646). Potencijalne nedoumice priređivači su vješto riješili vrlo preglednim kazalima sadržaja u oba sveska, koja izdanje čine iznimno jednostavnim za korištenje.

Izdanje *Discussionum peripateticarum tomus quartus. Peripatetičke rasprave – svezak četvrti* predstavlja izvanredan doprinos djelatnika Instituta za filozofiju, točnije direktan plod rada na znanstvenom projektu "Grisogono i Petrić – dva svijeta renesansne filozofije", finaliziran od strane Mihaele Girardi-Karšulin i Ivana Kapecca uz filološku redakciju Olge Perić. Detaljan uvid u izdanje pokazuje ne samo vrlo detaljan i opsežan rad djelatnika Instituta za filozofiju, nego i plodan interdisciplinarni pristup istraživača, danas prijeko potreban u svim znanstvenim područjima. Vrlo opsežan posao navedenih autora omogućio je precizan uvid znanstvenoj publici, ali i širem krugu čitatelja, u djelo filozofa Frane Petrića.

Goran Budeč

Frane Petrić / Franciscus Patricius, *Discussionum peripateticarum tomus quartus. Peripatetičke rasprave – svezak drugi*, 2 knj., prir. Erna Banić-Pajnić, Luka Boršić i Mihaela Girardi-Karšulin, prev. Luka Boršić, Institut za filozofiju, Zagreb 2013., 618 str.

Nakon što je 2012. godine objavljen četvrti svezak djela hrvatskog renesansnog filozofa Frane Petrića *Peripatetičke rasprave*, ove godine Institut za filozofiju objavio je i drugi svezak istog djela koji je rezultat zajedničkog rada troje autora, Erne Banić-Pajnić, Luke Boršića i Mihaele Girardi-Karšulin, koji su svaki sa svoje strane pridonijeli njegovoj zaokruženosti.

Erna Banić-Pajnić, kao vrsna poznavateljica Petrićeve filozofske misli i njegove sklonosti prema Zoroastru i Kaldejskim proročanstvima, autorica je studije naslovljene *Uloga Hermesu Trismegistu i Zoroastru pripisanih spisa u formiranju Petrićeve interpretacije Aristotelove filozofije u drugom svesku Peripatetičkih rasprava*. Transkripciju izvornog latinskog teksta i njegov prijevod načinio je Luka Boršić. On je ujedno i filološki urednik ovoga sveska koji je također sastavio bilješke ispod hrvatskog prijevoda i locirao grčke Petrićeve navode prema kritičkim izdanjima. Treća autorica Mihaela Girardi-Karšulin, koja je ujedno i urednica prethodno izdanih svezaka *Peripatetičkih rasprava*, napisala je studiju o recepciji Petrićevih *Peripatetičkih rasprava* od njihova objavljivanja do 17. stoljeća. Redakturu latinskog teksta načinio je Mate Križman, a Petrićeve grčke navode s kritičkim izdanjima usporedio je Damir Salopek.

Nakon predgovora (VII-IX) što su ga sastavili gore navedeni urednici, a u kojem daju osnovne smjernice u priređivanju ovog sveska, slijedi Boršićeva studija naslovljena *Petrićev platonizam u Peripatetičkim raspravama – svezak drugi (XI-XX)*. Budući da drugi svezak *Peripatetičkih rasprava* nosi naslov *Slaganje Aristotela i starih filozofa*, autor u studiji izlaže svoje razumijevanje Petrićeva pristupa aristotelovskoj tradiciji, tj. njegovo opovrgavanje Aristotela i prijanjanje uz platonističku tradiciju. Autor razlaže kako platonizam za Petrića predstavlja kontinuirani i neprekidni slijed istinitih nauka koji se proteže od Noe preko Zoroastra, Hermes Trismegista, pitagorovaca, Platona, Plotina pa sve do njegovih dana. U studiji naglašava kako Petrić naspram Platona i platoničara prvenstveno nema historijski odmak, već se njima bavi radi spoznaje istine koju je najbolje dohvaćala upravo platonistička tradicija. Nadalje, zaključuje kako se Petrić od svojih prethodnika razlikuje u dva momenta. Prvi je taj da se ne ograničava samo na iznalaženje suglasja između Platona i Aristotela, nego pokazuje da je Aristotelov nauk sadržan u učenjima filozofa puno starijih od Platona, a drugi je "filologijski" aspekt. Naime, Petrić za razliku od većine svojih suvremenika poseže za originalom, tj. "izvornim" Aristotelom kako bi analizirao što je zapravo Aristotel želio reći, bez nataloženih povijesnih i interpretativnih slojeva.

U studiji naslovljenoj *Uloga Hermesu Trismegistu i Zoroastru pripisanih spisa u formiranju Petrićeve interpretacije Aristotelove filozofije u drugom svesku Peripatetičkih rasprava (XXI-XLV)* Erna Banić-Pajnić naglašava kako je za potpuno razumijevanje Petrićeva djela *Peripatetičke rasprave* potrebno uvažiti učenja izložena u njegovom kasnijem, glavnom djelu *Nova sveopća filozofija*. To se odnosi na recepciju spisa *priscae theologiae*, drevnog bogoslovlja u *Raspravama*, a u Petrićevu slučaju to su prije svega Zoroastru pripisana Kaldejska proroštva i Hermesu Trismegistu pripisani spisi, tj. hermetički spisi. Autorica u svih osam knjiga drugoga sveska analizira Petrićev postupak u pokazivanju slaganja i neslaganja Aristotelovih učenja s učenjima prethodnika o pojedinim filozofskim temama pozivajući se na stavove prije svega Hermes Trismegista, i, iako mnogo rjeđe, na one Zoroastra. Autorica pritom zaključuje kako je glavna svrha njihovih korištenja u dokazivanja Aristotelove neoriginalnosti. Naime, Petrić pomoću tih spisa pokušava dovesti u pitanje Aristotelov autoritet i pripremiti teren za svoju vlastitu filozofiju, poduprtu drugim pobožnim filozofijama.

Mihaela Girardi-Karšulin u svojoj studiji naslovljenoj *Neposredna recepcija Peripatetičkih rasprava (XLVII-LXXXIV)* izlaže utjecaj Petrićevih *Peripatetičkih rasprava* od njihova objavljivanja do 17. stoljeća. Studiju započinje prikazom polemike između Frane Petrića i njegova suvremenika Teodora Angeluccija koji je napisao dvije knjige protiv Petrićevih *Rasprava*. Ono u čemu se u toj polemici radi jest odnos Aristotelove filozofije prema Platonu i platoničkoj filozofiji, posebno odnos Aristotelove *Metafizike* prema Platonu. Autorica zatim prikazuje utjecaj *Peripatetičkih rasprava* u 17. stoljeću osvrnuvši se pritom na djelovanje dvojice francuskih filozofa – Descartesovog prijatelja Marina Mersennea čija je recepcija bila negativna, kritička, za razliku od one Pierrea Gassendija koji pozitivno recipira Petrića smatrajući kao i on da je aristotelizam degradirao filozofiju.

Nakon navedenih studija donosi se tekst drugog sveska koji je zbog svog opsega tiskan u dvije knjige (1-539), a posvećen je slaganju Aristotelove filozofije s filozofskim stavovima prethodnika koje Petrić razrađuje na području dijalektike, znanosti o biću, teologije, matematike, fiziologije, fizike i praktične filozofije. U prva knjigu drugog sveska Peripatetičkih rasprava uvrštene su prve Petrićeve četiri, a u drugu preostale četiri knjige. U prvoj od tih knjiga, u kojoj se razmatra logika, Petrić tvrdi kako se sam termin logika, bez obzira na to što se Aristotela smatra izumiteljem logike, ne može naći nigdje u Aristotelovim spisima, nego da je kod njega moguće naći samo pridjev ili prilog logički, te kako je ono što Aristotel prorađuje kao logiku, a za Platona je dijalektika. Druga knjiga započinje iznošenjem argumenata protiv Aristotelove koncepcije metafizike. Petrić iznosi tezu da se u onome što je prikazano kao jedna znanost u Aristotela zapravo kriju dvije znanosti – znanost o biću kao biću (*philosophia*) i mudrosti (*sapientia*) koja se bavi supstancijama odvojenim od materije. U trećoj knjizi Petrić raspravlja o slaganju teoloških učenja Aristotela i njegovih prethodnika, a u četvrtoj preispituje slaže li se Aristotel i u pogledu stavova o matematici sa starima. Peta knjiga *Peripatetičkih rasprava* govori o slaganju Aristotela i njegovih prethodnika u pogledu prirodne znanosti. U šestoj knjizi Petrić raspravlja o svakom pojedinom od ključnih pojmova filozofije prirode, a započinje raspravom o počelima. Sedma knjiga naslovljena je *Slaganje Aristotela sa starima u djelatnoj filozofiji*, a u njoj Petrić ogleda je li Aristotel i u tim stvarima nešto uzeo na posudbu od preteča. Raspravu završava razmatranjem o umu kao najbožanskijem dijelu čovjeka, ističući pritom kako su daleko izvrsnija određenja uma dali Platon, pitagorejci i Merkurije, negoli je to učinio Aristotel. Posljednja, osma, knjiga drugog sveska razrađuje temeljne logičke kategorije.

Nakon samog teksta drugog sveska *Peripatetičkih rasprava* i njegovog paralelnog prijevoda slijede *Kazalo pojmova* (541-555), *Kazalo imena* (557-577), *Citirana mjesta s kraticama autora i naslova djela* (579-594), *Popis izvora grčkih citata* (595-600) i *Bibliografija* (601-618) koju je sastavila Ivana Skuhala Karasman, a preuzeta je iz trećeg i četvrtog sveska te nadopunjena bibliografijom u međuvremenu izdanih djela.

Objavlivanjem drugog sveska *Peripatetičkih rasprava* Frane Petrića hrvatska filozofska baština obogaćena je još jednim značajnim izdanjem na kojem je radilo troje vrsnih stručnjaka koji su hrvatskoj znanstvenoj i široj kulturnoj javnosti pomogli u osvjetljavanju filozofske misli Frane Petrića. Uvodne studije samih priređivača pokazatelj su njihova dobrog poznavanja te filozofije te vjerujemo da će uskoro Petrićeva filozofska misao biti zaokružena izdavanjem i prvog sveska ovog vrijednog djela.

Branka Grbavac

Damir Karbić – Marija Karbić, *The Laws and Customs of Medieval Croatia and Slavonia: A Guide to the Extant Sources*, ur. Martyn Rady, Studies in Russia and Eastern Europe, sv. 10, UCL School of Slavonic and East European Studies, London 2013., 85 str.

Nova izdanja srednjovjekovne pravne povijesti središnje i istočne Europe na engleskom jeziku uvijek su dobrodošla. Posebice su dobro primljena ona izdanja koja usmjeravaju znanstvenike kroz veliku količinu nepoznate literature i kolekcije izvora. Kao što se vidi iz samog naslova, ovdje autori ciljaju na vođenje čitatelja kroz razne izvore i literaturu koji se odnose na prava i običaje Hrvatske i Slavonije kroz srednji vijek i tijekom 16. stoljeća. S tog aspekta ne postoji usporedivo djelo o toj temi na engleskom jeziku.

U kratkom uvodu autori objašnjavaju geografsku, institucionalnu i društvenu organizaciju srednjovjekovne Dalmacije i Hrvatske. Ono što je ovdje važno za istaknuti jest da treba raditi jasnu distinkciju između priobalnog područja i zaleđa. Priobalno je područje bilo u pravnom smislu u velikoj mjeri autonomno, ali će tijekom vremena doći pod mletačku vlast,